

Dragana Čolić-Biljanovski

## BRANISLAV Đ. NUŠIĆ – SVESTRANA STVARALAČKA LIČNOST

*“... Pozorište kao ustanova izražena figurom koja bi je uporedila sa živim organizmom, predstavljala bi biće kod kojega je finansiranje i ekonomija stomak koji traži i održava organizam; telo i svi njegovi organi predstavljali bi osoblje, trupu, dok bi repertoar predstavljao dušu toga bića... Samo se cirkusi na svojim plakatima razmeću brojem klovnova i konja da bi imponovali publici. Dobro organizovana pozorišna trupa ne imponuje kvantitetom, no kvalitetom. Da to postigne, trupa mora biti sastavljena iz što većeg broja talenata, a što manjeg broja 'umetnika'...”*

Branislav Đ. Nušić (iz Memoranduma  
Upravnom odboru Društva za SNP, 9/22. maj 1904.)

Branislav Nušić, konceptant pozorišnog sistema na prostoru jugoslovenskih i južnoslovenskih zemalja u periodu od 1900. do 1929. godine bio je svestrana i univerzalna stvaralačka ličnost, i na rukovodećim funkcijama u kulturnom životu Kraljevine Srbije, Kraljevine SHS i Kraljevine Jugoslavije.

On je, pre svega, dramski pisac, dramaturg, direktor drame, upravnik pozorišta, osnivač pozorišta i pozorišni organizator, teoretičar pozorišta, izdavač i urednik pozorišnog lista, poslanik kulture u širem smislu reči, i kao takav, s manje ili više uspeha dao je doprinos u oblasti pozorišnog zakonodavstva i organizacije, u idejnom koncipiranju mikro i makroorganizacionog pozorišnog sistema zemlje. Do Prvog svetskog rata, a i posle, učestvuje u mnogim javnim akcijama: kao student u Gracu sekretar je Akademskog društva “Srbadija”, u Beogradu je sekretar studentskog društva “Pobratimstvo”, predsednik pevačkih društava “Vojislav” i “Jakšić”, sekretar Društva za ulepšavanje Kalemegdana, sekretar društva za podizanje spomenika Svetom Savi, predsednik Udruženja novinara, potpredsednik Društva srpskih književnika itd. Za vreme emigracije, 1917. godine, u Parizu u pozorištu “Fonteblo” prisustvuje postavci svog komada *Knez Ivo od Semberije*, a budući da je znao dobro francuski bio je tumač kao i predavač mnogih tema o Srbiji. U to vreme je nastao njegov *Nacrt*

*planova za obnovu i kulturni preporod nacionalne kulture posle oslobođenja*, koji upućuje 1917. godine (Švajcarska, Ženeva), ministru prosvete na Krf. Osnovu obnove u *Nacrtu*, Nušić vidi u formiranju visokoškolske ustanove lepih veština, pre svega književnosti i umetnosti. Organizacionu strukturu ove visoke škole čine Školski savet i Prosvetno-umetnički savet koji rukovode radom slikarsko-vajarskog, muzičkog i pozorišnog odseka. Zalažući se za sistematsko obrazovanje umetnika, Nušić smatra da takav jedan konzervatorijum mora da bude u sklopu Narodnog pozorišta, ali sa posebnom zgradom. Pri tom, sugeriše da se nizom zakona reguliše kulturni preporod zemlje. Smatra da u tom cilju svaki okrug nove države mora imati Narodni dom (Dom kulture), u kojem su institucije poput istorijskog, etnografskog i privrednog muzeja, biblioteka sa čitaonicom, dvorana za izložbe, zabave, koncerte, predavanja i pozorišne predstave. Što znači, to je centar kulture multidisciplinarnog karaktera sa univerzalnom salom i programskim sadržajima koji doprinose demokratizaciji kulture i opštem kulturnom razvoju bez improvizacija. Na osnovu Nušićevog *Nacrta* formirano je Umetničko odeljenje pri Ministarstvu prosvete. Pošto pojedinac ne može da izmeni kulturne prilike, Nušić je za organizovanu *kulturnu akciju* u savremenom smislu reči, jer samo tako se možemo svrstati u red modernih evropskih država. Problem nije u našim *duhovnim moćima* već u *ekonomskim* i *moralnim* domaćim prilikama, jer *kulturni izrazi, akcije i pokreti* su kod nas na “poslednjem mestu a graditelji kulture su suvišni ljudi čija se reč ne važi ni onda kada se radi o vitalnim pitanjima u kulturi”. Sve ovo, Nušić razrađuje 1937. godine na osnivačkoj skupštini Udruženja naučnika i pisaca definišući kulturu, opet biologističkim principom, kao “mladu biljku koja traži zračnu atmosferu da bi se rascvetala u stablo i postigla punu cvast”. Stoga, samo *zajednička kulturna akcija* doprinosi uzdizanju duhovnih vrednosti i daje im onaj značaj koji im pripada.

Kompleksnost njegove genijalnosti, jer Nušić je genijalan duh koji pripada umovima našeg podneblja i veka, u pravom smislu reči, otežava prikazivanje Nušića kao organizatora pozorišta, jer je sve složene poslove u teatru i oko teatra, ostvarivao istovremeno i paralelno.

Zagovarao je ideju o jedinstvenom kulturnom prostoru jugoslovenskih zemalja. Kao patriota, u pozorištu i umetnosti video je sredstvo za širenje nacionalnih, kulturnih i humanističkih poruka i ideja. Zalagao se za ujednačavanje kulturnog nivoa nacije jer je bio uverenja da se samo kulturom i umetnošću snaži država i postiže “kulturni renesans čijim svetlim zracima kulture i prosvete treba da umijemo krvavo lice naše napaćene Otadžbine”. Ali, kulturni preporod se ne sme prepustiti slučaju već je to zadatak države i njene brige, to jest deo njene politike, i zato Nušić pod kulturom u širem smislu podrazumeva – pored umetnosti i prosvete – obavezno i privredu jedne države.

Branislavu Nušiću pripada mesto najznačajnijih organizatora pozorišnog života u nas kao što su to bili Joakim Vujić, Jovan Sterija Popović, i drugi, jer je svojim konkretnim, univerzalnim i dugogodišnjim radom težio rešavanju fundamentalnih problema pozorišne organizacije.

U neposrednom kontaktu s publikom, po Nušiću se mogla ostvariti direktna i plodonosna transmisija širenja humanističkih i duhovnih težnji jednog naroda. Ove teze potkrepljujemo činjenicama:

1. Kao upravnik i dramaturg Narodnog pozorišta u Beogradu u periodu od 1900. do 1902. godine na samom početku vrši unutrašnje reforme, počev od reorganizacije književno-umetničkog odbora, kao savetodavnog tela, imenovanja glavnog reditelja i direktora pozornice, razmatranja materijalnih primanja glumaca i tehničkog osoblja, rešenja problema pozorišnog orkestra, razrade plana rekonstrukcije i doziđivanja pozorišne zgrade, iniciranje zabrane rada orfeuma u vreme rada pozorišta, pokušava da obnovi rad Glumačke škole, angažuje mlade slikare i arhitekte, doprinosi nabavci pozorišnih istorijskih kostima, pokreće ideju izlaženja *Pozorišnog lista*, *Zbornika dramske književnosti*, kao i osnivanje prvog Pozorišnog muzeja, do podizanja ugleda Narodnog pozorišta u inostranstvu i organizovanja gostovanja slovenskih umetnika, učestvuje u koncipiranju novog nacrtu *Zakona o Narodnom pozorištu* (1901), i na kraju do koncipiranja memoranduma o ukidanju putničkih diletantskih družina i umesto njih formiranja "Putničkog odeljenja Kraljevskog narodnog pozorišta". Da bi postigao disciplinu u ansamblu zalaže se za raspisivanje *nagrade za revnost* (marljivost). Pod pojmom *revnost* Nušić podrazumeva tačan dolazak na probe i predstave, znanje uloga bez obzira na talenat i veličinu uloge, pravilno šminkanje i kostimiranje. Primedbe se upisuju u knjigu o svim glumcima bilo da su oni stalni, redovni ili privremeni. Angažovanje saradnika pozorišta Nušić predviđa isključivo putem ugovora u kojem su precizno određene obaveze ugovornih strana. Okupiran je stalnom brigom za uštedu u pozorištu kao i privlačenje i animiranje nove potencijalne publike. Shvata da se ugled domaćeg nacionalnog teatra u svetu može postići gostovanjem stranih umetnika iz evropskih metropola. Sve to doprinosi ne samo umetničkom već i širem političkom značaju pri zastupanju srpskih interesa u inostranstvu. Takođe, zalaže se za zakonsko regulisanje i uređenje "Putničkog odeljenja Narodnog pozorišta", jer je ono škola glumačkog podmlatka. U organizacionoj strukturi ovog odeljenja on insistira na instituciji pozorišnog odbora koji se stara o gostovanjima i opremi predstava, o pretplatnicima, o dočeku i ispraćaju trupe, kao i godišnjoj subvenciji gradova koji žele teatar.

2. Iz patriotskih pobuda i ubeđenja, krajem 1903. godine, pokušava, mada bez uspeha, da organizuje pozorište, koje bi lično vodio na turneje po Bosni i Hercegovini, Dalmaciji, Slavoniji i Hrvatskoj i pri tom sugerise vlastima da

pozorište ne može nikako opstati i delovati bez materijalne pomoći, pogotovo u okolnostima gde direktno zavisi od zakona tržišta i volje ćudljive publike, jer pozorišna umetnost zahteva mnoga odricanja i energiju za formiranje složenog sistema koje podrazumeva ljudsku, tehničku i organizacionu strukturu.

3. Kao upravnik Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu od 1904. do 1905. godine tvorac je *Memoranduma za reorganizaciju SNP-a* obuhvatajući tri komponente bez kojih nema pozorišta: repertoara kao “duše pozorišta”, osoblja i finasijsko-ekonomske konstrukcije; potom predlaže uvođenje “konduit liste” za sve članove ansambla, kao i regulisanje penzionog fonda i osiguranje članova SNP-a, organizuje gostovanja ansambla po Bosni i Hercegovini, koje je realizovano uz velike otpore i jedan je od uzroka napuštanja upravničkog mesta u Pozorištu. U *Memorandumu za reorganizaciju SNP*, Nušić uvodi termin *produkcije* i *monopola*. Operete su *monopolisane produkcije* nad kojima izdavač ima sva prava koja se kod nas ne poštuju, jer se ne plaćaju autorske tantijeme, a to je krivični prestup. Takođe, Nušić *produkcijama* naziva sve ono što se podrazumeva pod pojmom predstava i izvodi na sceni za javnost. U istom *Memorandumu* primenjuje termin *organizacija trupe*, te insistira da je za *dobro organizovanu trupu* važan kvalitet a ne kvantitet ansambla koji čine umetnici-nosioci rola, glumci-srednjeg talenta (epizodisti) i glumački podmladak.

4. Kao idejni tvorac *Nacrta za organizaciju i otvaranje profesionalnog pozorišta na Cetinju* 1907. godine smatra da pozorište na Cetinju treba organizovati po ugledu na SNP, kao putujuću trupu, sa centralnom zgradom na Cetinju i dve sa strane – u Dubrovniku i Mostaru, repertoarsku osnovu vidi u nacionalnoj drami i daje tri varijante naziva takvog pozorišta (Knjaževsko crnogorsko pozorište, CNP i CN “Njegoš”).

5. Kao osnivač i upravnik Narodnog pozorišta u Skoplju od 1913. do 1915. godine, vrši adaptaciju stare zgrade koja je ustupljena pozorištu za rad, a kada zgrada strada u požaru, preuzima mere za podizanje nove zgrade, dajući kompletan projekat, od izgleda pozornice i njene modernizacije, izgleda foajea, partera, loža, celokupnog gledališta, uz uvođenje parnog grejanja, i to pokreće za vreme Prvog svetskog rata. No, posle rata, on se pojavljuje, 1919. godine, u Skoplju kao obnovitelj pozorišnog života.

6. Kao načelnik Umetničkog odeljenja Ministarstva prosvete u Beogradu u periodu od 1919. do 1923. godine saraduje i intenzivno razmišlja o potrebi stvaranja novih pozorišta u Kraljevini SHS, član je Komisije za reformu *Zakona o narodnom pozorištu* i Komisije za izradu projekta uredbe o penzionom fondu, inicira rad i pomoć oblasnih, gradskih i putujućih pozorišta te je, stoga, zaslužan za osnivanje gradskih pozorišta u Kragujevcu i Vršcu, traži rešenja o autorskim pravima domaćih i stranih autora, ukazuje na potrebu za

osnivanjem konzervatorijuma kao i ujednačavanje pozorišne terminologije, jezika, rečnika i akcenta na pozornici, kao i formiranje, radi smanjenja troškova, jedne zajedničke radionice za kostime i dekor za sva pozorišta u zemlji. Kao načelnik, angažovan je i na širem kulturnom planu: predsednik je Hora i Družine “Stanković” (1922), a potom i osnivač Udruženja prijatelja umetnosti “Cvijeta Zuzorić” u Beogradu (1922) kao i podružnice Udruženja u Sarajevu (1925), inicijator za organizovanje putujućeg pozorišta u Bosni i Hercegovini. Na ovoj funkciji, kao konceptant teatarskog sistema, zalaže se za *adaptivni model* pozorišne organizacije koji je baziran na postojećim modelima proverenim u praksi, ali nadgrađen novim varijantama. Zalaže se za reforme zakona i uredbi o pozorištu, penzionom fondu, povlašćenim putničkim društinama itd. U tom smislu, termini *projekat* i *projektovati* kod Nušića znače organizovati ili osmisliti delatnost institucije ili zakonske uredbe koja pomaže održavanju i radu pozorišnog mehanizma. To znači projektovanje kombinacija za uprave novih pozorišta, jugoslovenske autorske agencije, projekat zajedničke ilustrovane pozorišne revije, projektovanje stručnog jeziko-slovnog odbora, organizovanje zajedničke radionice za dekor i kostim itd.

7. Kao upravnik Narodnog pozorišta u Sarajevu od 1925. do 1928. godine, pokušava da sanira finansijske prilike, zajmovima, kreditima, ličnim sredstvima i od Ministarstva, reorganizuje repertoar uvodeći i forsirajući kao žanr operetu i vodvilje u kojima vidi mamac za privlačenje publike višenacionalnog sastava, podržava dela lokalnih dramskih pisaca, animira javnost putem štampe, po potrebi i režira, a upušta se u rizične poduhvate oko adaptacije pozornice i neakustičnog gledališta u prostoru Društvenog doma gde je pozorište delovalo. Radi izlaska iz krize koja je nametnuta izvan teatra, Nušić predlaže veće turneje, a ideje o obnovi pozorišta izlaže u predlogu o fuzionisanju sarajevskog i splitskog teatra kao jednom pozorištu sa dve subvencije, zajedničkim fundusima, inventarom uz redukciju personala i manje izdatke. Ovaj Nušićev predlog biće od strane Ministarstva prosvete iskorišćen u suprotne svrhe, te dolazi do bojkota ansambla i do najtužnije epizode u Nušićevoj karijeri, i napuštanja upravničkog mesta. Posle svega okreće se književnom radu od 1928. godine pa do smrti – 1938. godine, a u međuvremenu jednim izuzetkom, iako već bolestan, 1937. inicijator je osnivanja čuvenog “Rodinog” dečjeg pozorišta u Beogradu.

Nušić kao organizator i upravnik pozorišta je pre svega praktičar. Pozorište je živi umetnički organizam koji impulse dobija od publike, a ne apstraktna umetnička ideja. Iz toga proizilazi da je za njega pozorište specifična ustanova u određenoj sredini, sa konkretnim ljudima, materijalnim sredstvima i uslovima.

Svojim svestranim, univerzalnim stvaralačkim radom i idejama, (jer je u teatru obavljao mnogo poslova), u domenu savremene pozorišne organizacije,

Nušića možemo smatrati pozorišnim organizatorom-producentom, posvećenog teatru celim svojim bićem. Začetnik je i idejni tvorac savremenog pozorišnog sistema, bez obzira na greške i teškoće kroz koje je, svojom ili tuđom voljom, prolazio.

U pozorišnom sistemu Kraljevine Srbije i Kraljevine SHS, odnosno Kraljevine Jugoslavije, Nušić je neprestano težio reorganizaciji i modernizaciji postojećeg osnovnog modela pozorišne organizacije, sposobnog, fleksibilnog, stalnog, profesionalnog, repertoarskog teatra, sa svim osobinama poznatog građanskog evropskog teatra, sa razvijenim tehničkim sektorom (kompletne i kompleksne proizvodne teatarske mašinerije) i repertoarskom politikom orijentisanom prema većem broju savremenih domaćih dramskih dela. Suštinu njegovih koncepata, odakle je moguće izdvojiti savremene, ključne termine *organizacija, produkcija, projektovanje i kulturna akcija*, kao i biologističku definiciju organizacije pozorišta, ne čini neki nepoznati model kome treba težiti, već postojeći model, kojeg permanentno treba nadgrađivati i modernizovati u skladu sa vremenom i napretkom društva.

Tokom celog života, kako na sceni tako i u literaturi, suprotstavljao se svojim delima i radom onima koji su želeli da umanje njegov značaj i doprinos napretku na planu kulture i umetnosti. To su bili oni koji su mu zamerali da nije dovoljno "akademska figura" da bi bio primljen u Akademiju nauka. Takve, koji žive u svakom vremenu, prikrivaju svoj nerad mistifikacijama i nadobudnošću, Nušić demistifikuje objašnjenjem, u pismu kćeri Giti Nušić-Predić: "Akademska figura je onaj koji trideset godina čeprka po starim knjigama, i nakon napornog rada, učini otkriće da je Dositej prvi put posetio Hopovo 27. marta a ne 14. aprila, kako se to dotle mislilo; akademska figura je onaj koji četrdeset godina časka o značenju slova 'o' kao reči; akademska figura je onaj koji po deset godina zbira u kakvom srezu narodno kazivanje o Svetom Savi; akademska figura je onaj koji po četiri i pet decenija čeprka po istoriji Srba da bi napisao brošuru od sedam strana; akademska figura je onaj koji se zariva u tuđe arhive, pretura tuđa pisma, tuđe knjige i koregira dane rođenja i smrti u biografijama; akademska figura je najzad, onaj, koji živi na račun onih koji su stvarali, a da nije kadar da ništa stvori. Jednom rečju, 'akademska figura' je onaj besmrtnik koji umre još za života, onaj besmrtnik čije se ime zaboravlja već posle sedmodnevnoga pomena".

Nušić je bio čovek izuzetnog elana, energije i velikog optimizma. Provodio je u pozorištu mnogo vremena. Njega je sve interesovalo i svuda je bio prisutan, od rekvizite do glumačkih problema. Najzad, glumce je veoma voleo jer kako piše: "Glumci su kao deca. Učinite im stotinu usluga a samo jednu odrecite, pa će oni zaboraviti onu stotinu, a ovo odricanje, ovu nepravdu dobro zapamtiti. To je u duhu dečje psihologije. Ili u vezi sa prirodom posla

koji glumci vrše”. Od pojave dela *Protekcija* 1889. godine do početka Drugog svetskog rata 1941. godine, na sceni beogradskog Narodnog pozorišta prikazano je premijerno šezdeset osam komedija, drama i jednočinki Branislava Nušića, koje doprinose razvoju i formiranju nekoliko glumačkih generacija. Svoju umetničku zrelost i umeće one su upravo formirale tumačenjem njegovih likova. Predstava *Protekcije* afirmisaće popularnog Čiča Iliju Stanojevića, a takođe Svetislava Dinulovića i Milevu Radulović. Njima će se pridružiti Aleksandar Milojević, Julka Jovanović i Sava Todorović, izvođači *Narodnog poslanika*. Do 1910. godine, kada se završava prvi ciklus Nušićevih premijera u Narodnom pozorištu, bilo je stvoreno jezgro značajnih komičara srpske scene. U razdoblju između dva rata, Žanka Stokić najznačajniji je tumač Nušićevih likova, uz Iliju Stanojevića, Persu Pavlović, Savu Todorovića, Dušana Radenkovića, Nikolu Gošića, Aleksandra i Zoru Zlatković, Frana Novakovića, Marka Marinkovića, Anu Paranos, Lepasavu Petrović, Anku Vrbanić, Milevu Bošnjaković i Viktora Starčića. Režijom Nušićevih komada manje ili više uspešno bavili su se Ilija Stanojević, Milorad Gavrilović, Svetislav Dinulović, Mihajlo Isailović, Dimitrije Ginić, Vitomir A. Bogić, Radoslav M. Vesnić, Josip Kulundžić, koji će se izdvojiti svojom inventivnošću i originalnošću.

Glumačke generacije Narodnog pozorišta posle Drugog svetskog rata predvodila je legendarna Ljubinka Bobić. Ona je stvorila stil tumačenja Nušićevih ženskih likova. Uz glumce starijih generacija, kao što su bračni par Zlatkovići, Jovan Gec, Marko Marinković, značajan doprinos od 1945. do 1998. godine daju i Pavle Bogatinčević, Nevenka Urbanova, Salko Repak, Ljubiša Jovanović, Joviša Vojnović, Stanko Buhanac, Mirko Milisavljević, Severin Bijelić.

U istom periodu, na sceni Narodnog pozorišta zabeleženo je dvadeset šest premijera koje rediteljski postavljaju Strahinja Petrović, Vladeta Dragutinović, dr Hugo Klajn, Predrag Dinulović, Raša Plaović, Braslav Borozan, Dušan Vladisavljević, Milenko Misailović, Jovan Putnik, Gradimir Mirković, Cisana Murusidze, Pavle Minčić.

Posebnim inovatorskim radom posle Drugog svetskog rata, 1948. godine, smatra se predstava *Sumnjivog lica* u režiji Soje Jovanović u Akademskom pozorištu.

Od osnivanja 1948. godine do danas na sceni Jugoslovenskog dramskog pozorišta prikazano je trinaest Nušićevih dela koja su doprinela velikim umetničkim i estetskim dostignućima srpskog i jugoslovenskog pozorišta.

Reditelj Mata Milošević postavkom *Ožalošćene porodice* na sceni Jugoslovenskog dramskog pozorišta otvara novo poglavlje u sagledavanju i modernoj interpretaciji Nušićevog dela. Njegova postavka proslavlja JDP i van granica Jugoslavije. Takođe, i Bojan Stupica, jedan od osnivača ovog teatra, razigrao je svoju maštu na Nušićevoj *Gospođi ministarki*. Ali, visoke umetničke

domete dostizzu predstave u rezzzijama Miroslava Belovića i Dejana Mijača. Vredno je spomenuti i rediteljska viđenja Ljubomira Draškića, Steve Žigona i Nikole Simića. U svim ovim postavkama, kao izraz posebnog poštovanja prema piscu zaigrali su skoro svi velikani ovog ansambla od Milivoja Živanovića, Viktora Starčića, Milana Ajvaza, Rahele Ferrari, Mire Stupice, Ljubiše Jovanovića, Mije Aleksića, Branke Veselinović, Slavka Simića i najnovije “ministarke” Mirjane Karanović.

U prvoj etapi razvoja Beogradskog dramskog pozorišta od 1947. do 1959. godine, do fuzije sa Beogradskom komedijom, izvedene su tri predstave, dok ih je u drugoj, od 1975. do 1998., relizovano pet, što znači ukupno osam premijera. Za prvu etapu karakteristična je režija *Sumnjivog lica* Soje Jovanović sa Mihajlom Viktorovićem, Radetom i Oliverom Marković, Mihajlom Paskaljevićem, Ljubom Tadićem i Brankom Jovanovićem. To je predstava koja će prethodno obeležiti rad Akademskog pozorišta, pre osnivanja BDP-a i opredeliti Soju Jovanović za zvanje reditelja. U drugoj fazi rada scene na Crvenom krstu, u Nušićeve reditelje na prvom mestu izdvajamo Aleksandra Ognjanovića kao stalnog reditelja ovog teatra, a tu su i zapaženi gostujući reditelji Branko Pleša, Milenko Maričić i Miroslav Belović. U njihovim inscenacijama pamte se kreacije popularnih glumaca poput Radmile Savićević, Žike Milenkovića, Đuze Stojiljkovića, Ljiljane Lašić, Tome Kuruzovića, Predraga Lakovića.

Ukupno je devetnaest premijera izvedeno od 1951. do 1975. godine, na scenama Humorističkog pozorišta, Beogradske komedije i Savremenog pozorišta. Nušićevo delo tumačilo je i na ovim scenama, takođe, nekoliko glumačkih generacija kao što su Jovan Gec, Vuka Kostić, Petar Matić, Branko Jovanović, Branko Đorđević, Evka Mikulić, Mileva Bošnjaković, Kaja Ignjatović, Pavle Bogatinčević, Sima Janićijević, Dobrila Kostić, Stevan Minja, Slobodan Stojanović, Miodrag Gavrilović, Aleksandar Stojković, Dušan Antonijević, Miodrag Naunović, Radoslav Pavlović-Đaša, Đokica Milaković, Mirjana Kodžić, Dragutin Dobričanin, Ljubomir Didić, Miodrag Petrović-Čkalja, Mića Tatić. Prekretnicu u rediteljskom viđenju Nušića na scenama ovih pozorišta označiće ostvarenja dr Marka Foteza, Aleksandra Glovackog, Aleksandra Ognjanovića, a zapažene su inscenacije i Nebojše Komadine, Predraga Dinulovića i Radoslava Zlatana Dorića, koje je publika sa oduševljenjem prihvatila.

U Pozorištu na Terazijama, kasnije u Teatru T, od 1975. do 1998. godine igrano je pet Nušićevih dela koja režiraju Radoslav Dorić, Josip Lešić i Milenko Maričić. Pored već spomenutih glumaca, na ovoj sceni u novim inscenacijama plenile su pojave Tatjane Bošković, Milenka Pavlova, Danice Maksimović, Radeta Marjanovića, Milenka Zablaćanskog i drugih.

Pozorište “Boško Buha”, nastavlja tradicije predratnog dečjeg “Rodinog” pozorišta (1937) i posleratnog Pionirskog pozorišta (1945) kojima je, s mnogo entuzijazma, rukovođila Nušićeva kći, Margita-Gita Predić-Nušić. Od osnivanja “Boška Buhe”, 1951. godine do danas, zabeležene su četiri postavke, u kojima skoro da nije bilo promašaja zahvaljujući rediteljima kao što su Srboljub Stanković, Milenko Maričić, Milan Karadžić i Dejan Mijač.

Na sceni “Ateljea 212” bila su dva pokušaja, ne tako slavna, da se inovira delo Branislava Nušića u postavkama svestranog umetnika Zorana Radmi-lovića i reditelja Ljubomira Draškića.

I na kraju, popularizaciji Nušićevog dela pridružuju se Večernja scena “Radović” i Zemunski teatar Gardoš, rediteljskim ostvarenjima Čedomira Petrovića i Petra Zeca, uz pomoć nadahnute igre, publici omiljenih beogradskih umetnika.

Sagledavajući, na posletku, sve premijere dela Branislava Nušića koje su se odigrale na scenama beogradskih pozorišta, i trajale više od jednog veka, od 1889. do 1999. godine možemo nabrojati ukupno sto pedeset sedam premijernih izvedbi, od kojih je sedamdeset sedam bilo u razdoblju od 1945. godine do danas.

Izuzetan značaj popularizaciji i institucionalizaciji ličnosti i dela velikana srpskog pozorišta i komediografije, književnosti i umetnosti doprinela je manifestacija “Nušićevi dani”, osnovana 1984. godine u Smederevu, gradu u kojem je Branislav Nušić proveo detinjstvo i mladost. Aktualizovanje Nušića u našem vremenu ostvareno je pri Domu kulture Smederevo sa više aspekata: gostovanjem pozorišnih predstava i pozorišnih kuća iz zemlje i inostranstva, naučnim skupovima, tribinama, izložbama, izdavačkom delatnošću, specijalizovanim dečjim programima. Posebno mesto zauzima dodela Nagrade za životno delo-glumcu komičaru. Od 1990. do 2000. godine nagradu su ponele najzaslužnije zvezde srpskog i jugoslovenskog glumišta: Mija Aleksić, Miodrag Petrović-Čkalja, Nikola Simić, Branka Veselinović, Ljubomir Ubavkić, Radmila Savićević, Ivan Bekjarev, Živojin Milenković, Dobrila Šokica, Svetlana Bojković i Pavle Minčić.

Sve ovo dokazuje da je Branislav Nušić stvaralac i veliki humanista, univerzalna ličnost i komediograf koji je obeležio dvadeseti vek.

Nušićevo delo i duh, istrajali su kroz vreme i prostor, u svim individualnim i kolektivnim raznovrsnim umetničkim, uspelim i neuspelim, interpretacijama. Komadi Branislava Nušića igrani su kao realističke komedije, ozbiljne drame, farse, surove satire, vestern stripovi, muzičke revije, mjuzikli i operete. Danas, sto deset godina od izvođenja prve komedije na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu, lepeza žanrova i rediteljskih rešenja dokazuje Nušićevu veličinu i

genijalnost kao živog pisca prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Tako je i sa njegovim prethodnikom Sterijom jer, svaka postavka naših klasika, u pozorišnom životu zauvek nalazi svoje mesto, na radost publike zbog koje su stvarali.

Na kraju, istinito deluju Nušićevi zapisi u *Alfi i omegi*: “Taj sam život ne samo zapazio već i živio njime, i kao feniks, sa svakom novom generacijom, sa svakim dobom, sa svakom epohom društvenog razvitka, umirao i opet se rađao da živim novim životom, životom novih ljudi i novoga društva.”

Odlomak iz obimnije studije: *Branislav Đ. Nušić kao pozorišni ogranizator*.

## LITERATURA

- Adamović, Bojan, *Razgovor sa Sojom Jovanović*, “Teatron”, br. 103, MPUS, Beograd, 1998.
- Andrić, Bojana, *Vodič kroz dramski program Televizije Beograd 1958-1998*, RTV Beograd, 1998.
- Bajić, Stanislav, *Značajni eksperiment*, “Savremenik”, br.3, Beograd, 21. januar 1955.
- Belović, Miroslav, *Moja traganja za Nušićevim smehom*, Sterijino pozorje, Novi Sad, 1989.
- Bergson, Anri, *Smeh (Esej o značenju komičnog)*, LAPIS, Beograd, 1993.
- Bunuševac, Radmila, *Prve premijere na sceni novog doma Beogradskog dramskog pozorišta*, Politika, Beograd, 17. april 1949.
- Vesnić, Radoslav, *Autobiografija*, MPUS, Beograd, 1998.
- Vlatković, dr Dragoljub, *Prvi Nušićev boravak u Prištini*, “Stermljenja”, br.1, Priština, 1962.
- Vlatković, dr Dragoljub, *Sto godina “Narodnog poslanika” u Narodnom pozorištu*. GRO “10. oktobar”, Smederevska Palanka, OOUR Grafika, Beograd, 1986.
- Vlatković, dr Dragoljub, *Nušić i Srpsko narodno pozorište 1890-1980*, SNP, Novi Sad, 1982.
- Vlatković, dr Dragoljub, *Nušić naš Šekspir*, Dom kulture Smederevo, Smederevo, 1995.
- Volk, Petar, *Sumnjivo lice, Ilustrovana politika, Beograd, 12. januar 1982*.
- Volk, dr Petar, *Pozorišni život u Srbiji (1944-1986)*, Institut FDU, Beograd, 1990.
- Volk, Petar, *Ožalošćena porodica*, Ilustrovana politika, Beograd, 24. decembar 1994.
- Volk, dr Petar, *Pisci nacionalnog teatra (1835-1994)*, MPUS, Beograd, 1995.
- Volk, dr Petar, *Srpski film*, Institut za film, Beograd, 1996.
- Volk, Petar, *Tako je moralo biti*, Ilustrovana politika, Beograd, 4. mart 1996.
- Volk, dr Petar, *Iluzije na Cvetnom trgu*, MPUS, Beograd, 1998.
- Vukadinović, Zora, *Rodino pozorište*. Beograd, MPUS, 1996.
- Vučo, Vuk, *Nenadmašna Ljubinka Bobić*, Ekspres, Beograd, 22. februar 1964.
- Gligorić, Velibor, *Iz književnog i pozorišnog života*, Privatno izdanje, Beograd, 1937.
- Gligorić, Velibor, *Pozorišna kritika*, Prosveta, Beograd, 1946.
- Gligorić, Velibor, *Branislav Nušić*, Prosveta, Beograd, 1964.
- Glišić, Borivoje, *Nušićev “Svet”*, NIN, Beograd, 14. mart 1954.
- Glišić, Borivoje, *Dva Nušića*, NIN, Beograd, 9. decembar 1956.
- Glišić, Borivoje, *Narodni poslanik*, NIN, Beograd, 9. decembar 1956.
- Glišić, Borivoje, *Genije i pesnik mediteranskog smeha*, Pozorište, Tuzla, br. 5-6, septembar-decembar, 1964.

- Glišić, Borivoje, *Ožalošćena porodica*, Živa umetnost glume, Teatron, br. 56/7/8, MPUS, Beograd, 1987.
- Grlić, dr Danko, *O komediji i komičnom*, Filozofsko društvo Srbije, Beograd, 1972.
- Dedinac, Milan, *Narodni poslanik*, Politika, Beograd, 11. februar 1946.
- Dimirtijević, Vojin, *Novo u "Gospoda ministarki"*, Student, Beograd, 1. april 1955.
- Domazet, dr Slavko, *Nušić i Smederevo*, Dom kulture Smederevo, Smederevo, 1989.
- Dragutinović, Branko, *Pokušaj muzičke transformacije Nušićeve komedije "Put oko sveta"*, Politika, Beograd, 23.mart 1963.
- Dragutinović, Vladeta, *Otkud, kako i zašto*, Teatron, br. 103, MPUS, Beograd, 1998.
- Đoković, Milan, *Branislav Nušić*, Nolit, Beograd, 1964.
- Zaharov, Lav, *Obnova "Gospode ministarke"*, Republika, Beograd, 29. april 1952.
- Zbornik, *Nušić naš savremenik*, Dom kulture Smederevo, Smederevo, 1985.
- Zbornik, *Nušićevo delo i savremena jugoslovenska komediografija*, Sterijino pozorje, Novi Sad, 1989.
- Zbornik, *Radovi sa naučnog skupa "Nušićevi dani" 1995*, SO Smedervo, Smederevo, 1995.
- Janić, Siniša, *Od Sterije do Nušića*, MPUS, Beograd, 1974.
- Jovanović, Komanin Žarko, *Smeh naš nasušni*, Večernje novosti, Beograd, 27. oktobar 1970.
- Jovanović, dr Zoran T, *Osnivanje Narodnog pozorišta u Skoplju*, Zbornik Matice srpske za scenske umetnosti i muziku, 22-23/ 1998.
- Jovanović, dr Raško V, *Pozorište i drama*, "Vuk Karadžić", Beograd, 1984.
- Jovanović, dr Raško V, *Nušićev komički teatar danas*, Teatron, br. 101, MPUS, Beograd, 1997.
- Jovanović, dr Raško V, *Jedan drugi Nušić*, Dom kulture Smederevo, Smederevo, 1998.
- Jovanović, Slobodan A, *Pozorišne studije i kritike*, MPUS, Beograd, 1993.
- Jovičić, Stevan, *Nušić prvi srpski filmski scenarista i "Hadži Loja"*, Dom kulture Smedervo, Smederevo, 1996.
- Josimović, dr Radoslav, *Nušićeve "Nekoregirane misli"*, Zbornik Branislav Nušić (1864-1964), MPUS, Beograd, 1964.
- Klaić, Dragan, *Pravi razlog*, NIN, Beograd, 20.april 1980.
- Klaić, Dragan, *Privrženost Nušiću*, Politika, Beograd, 14. april 1983.
- Kovijanić, dr Gavriilo, *Nekoliko podataka o Nušićevom radu na unapređenju Narodnog pozorišta u Skoplju*, Zbornik, MPUS, Beograd, 1964.
- Kovijanić, dr Gavriilo, *Jedan Nušićev plan iz god. 1917. o organizaciji kulturnog života*, Zbornik Matice srpske za književnost i jezik, knj. 15, sv. 1, Novi Sad, 1967.
- Kovijanić, dr Gavriilo, *Građa Arhiva Srbije o Narodnom pozorištu u Beogradu 1835-1914*, Arhiv Srbije, Beograd, 1971.
- Komanin, Žarko, *Povratak Nušiću*, Borba, Beograd, 14. januar 1969.
- Komanin, Žarko, *Tromo oko sveta*, Večernje novosti, Beograd, 3. oktobar 1972.
- Komanin, Žarko, *Nesumnjiva zbrka*, Večernje novosti, Beograd, 13. januar 1976.
- Korenić, Jurislav, *Nušić u Sarajevu*, Zbornik, MPUS, Beograd, 1964.
- Kujundžić, Miodrag, *Bivak ispred "Vile Mara"*, Dnevnik, Novi Sad, 20. decembar 1980.
- Kulundžić, Josip, *Zapisi o Agi*, Pozorište, br. 5-6, septembar-oktobar, Tuzla, 1964.
- Lešić, dr Josip, *Nušić i Bosna*, Pozorište, br. 1-2, Tuzla, 1988.
- Lončar, Ljiljana, *Branislav Nušić kao organizator pozorišta*, Diplomski rad, FDU, Beograd, 1979.
- Marenić, Vladimir, *Scenografski prostor u Nušićevim komedijama*, Nušićevo delo i savremena jugoslovenska komediografija, Sterijino pozorje, Novi Sad, 1989.

- Marković, Živko, *Memorandum Branislava Nušića za reorganizaciju SNP-a*, Spomenica 1861-1961, SNP, Novi Sad, 1961.
- Martinović, dr Niko, *Pozorište "Zetski dom" na Cetinju*, Zbornik, MPUS, Beograd, 1962.
- Miletić, Slobodan, *Ostajem veran Nušiću*, Večernje novosti, Beograd, 10. april 1958.
- Miloradović, Mirko, *Narodni poslanik*, Student, Beograd, 10. decembar 1956.
- Milosavljević, Aleksandar, *Stari dobri Nušić*, Dnevnik, Novi Sad, 21. mart 1991.
- Milosavljević, Aleksandar, *Još jedan Nušićev uspeh*, Politika, Beograd, 11. juli 1994.
- Milosavljević, Aleksandar, *Ledi Živka*, Vreme, Beograd, 20. januar 1996.
- Milošev, Milan, *Pozorišni život Vršca između dva svetska rata (1918-1941)*, NP "Sterija" u Vršcu i Sterijino pozorje, Novi Sad-Vršac, 1975.
- Milošević, Mata, *Kako sam i zašto postavio "Ožalošćenu porodicu"*, Pozorišni život, br. 2-3, Beograd, 1956.
- Mirković, Milosav, *Branislav Nušić: "Ujež"*, Borba, Beograd, 17. februar 1962.
- Mirković, Milosav, *Smeh u talasima*, Beogradska nedelja, Beograd, 31. maj 1964.
- Mirković, Milosav, *Svi smo mi poslanici*, Ekspres, Beograd, 9. maj 1970.
- Mirković, Milosav, *Naš najbolji Nušić*, Ekspres, Beograd, 7. mart 1973.
- Mirković, Milosav, *Nušićevi glumci i glumice*, Nušić i savremena jugoslovenska komediografija, Sterijino pozorje, Novi Sad, 1989.
- Mirković, Milosav, *Glumci velika deca*, Prosveta i MPUS, Beograd, 1994.
- Mirković, Milosav, *Čkalja naš nasušni*, Nušić naš nasušni, Dom kulture Smederevo, Smederevo, 1994.
- Misailović, dr Milenko, *Komediografija Branislava Nušića*, Univerzitet umetnosti, Beograd, 1983.
- Misailović, dr Milenko, *Ustanovljenje komičke krivice kao kategorije u Nušićevim komedijama*, Teatron, br. 66/67/68, MPUS, Beograd, 1989.
- Mišić, Milutin, *Između rutine i talenta*, Borba, Beograd, 31. oktobar 1969.
- Mišić, Milutin, *Srpska komediografija u par štosova*, Borba, Beograd, 24. decembar 1980.
- Mišić, Milutin, *Svak za sebe*, Borba, Beograd, 13. decembar 1984.
- Mišić, Milutin, *Nušić naših dana*, Borba, Beograd, 12. decembar 1990.
- Monografija, *Rade Marković*, Priređivač: dr Zoran T. Jovanović, SDUS, Beograd, 2001.
- Mujčinović, Avdo, *Zbrisan humor*, Politika ekspres, Beograd, 24. novembar 1982.
- Mujčinović, Avdo, *Kaubojska verzija*, Politika ekspres, Beograd, 16. januar 1988.
- Mujčinović, Avdo, *Propuštena šansa*, Politika ekspres, Beograd, 24. februar 1988.
- Mujčinović, Avdo, *Moć i nadmoć iluzija*, Politika ekspres, Beograd, 24. novembar 1992.
- Nikolić, Miloje, *Nušić kao upravnik Narodnog pozorišta u Beogradu*, Zbornik, MPUS, Beograd, 1964.
- Nušić, Đ. Branislav, *O Jovanu Steriji Popoviću*, Politika, br. 9206, 1933, Beograd.
- Nušić, Đ. Branislav, *Zašto pišem?*, Pravda, Beograd, 31. maj 1936.
- Nušić, Đ. Branislav, *Pismo kćeri (1. mart 1924. Beograd)*, Prema Siniši Paunović, *Pisci izbliza*, Beograd, 1958.
- Nušić, Đ. Branislav, *Listići*, Dela Branislava Nušića, knj. 2, Beograd, 1958.
- Nušić, Đ. Branislav, *Izabrane drame i komedije*, Priređivač: Raško V. Jovanović, Nolit, Beograd, 1987.
- Branislav, Nušić, *Neznani i malo znani spisi*, Priredio dr Aleksandar Pejović, Narodna biblioteka Srbije, Beograd, 1989.
- Paunović, Siniša, *Pisci izbliza*, Prosveta, Beograd, 1958.

- Paunović, Siniša, *Nušić o ratu i fašizmu*, Stvaranje, br. 6, Titograd, 1964.
- Pašić, Feliks, *Vlast i ostali*, Večernje novosti, Beograd, 4. februar 1977.
- Pašić, Feliks, *Tragedija po Mijaču*, Večernje novosti, Beograd, 11. maj 1977.
- Pašić, Feliks, "Pokojnik" bez poente, Večernje novosti, Beograd, 20. april 1983.
- Pašić, Feliks, *Loša šala*, Večernje novosti, Beograd, 4. mart 1986.
- Pašić, Feliks, *Nušiću, s ljubljvu*, Večernje novosti, Beograd, 26. januar 1988.
- Pašić, Feliks, *Mali, slatki komadi*, Večernje novosti, Beograd, 6. mart 1988.
- Pervić, Muharem, *Apsurdi birokratskog mentaliteta*, Politika, Beograd, 1. novembar 1969.
- Pervić, Muharem, *Komedija satire*, Politika, Beograd, 16. maj 1970.
- Pervić, Muharem, *Komedija "starih dobrih vremena"*, Politika, Beograd, 10. maj 1973.
- Pervić, Muharem, *Između šablona i izvornosti*, Politika, Beograd, 1. juni 1973.
- Pervić, Muharem, *Nasmejani životopis*, Politika ekspres, Beograd, 18. novembar 1975.
- Pervić, Muharem, *Ipak, korak napred*, Politika, Beograd, 3. novembar 1978.
- Petrić, Vladimir, *Scenska modernizacija Nušića*, Književnost, Beograd, br. 2, 1957.
- Petrović, Živojin, *Domaći dramski repertoar (1868-1968)*, Jedan vek Narodnog pozorišta u Beogradu, Beograd, Narodno pozorište i Nolit, 1968.
- Popović, Vasilije, *Narodni poslanik*, Student, Beograd, 10. decembar 1956.
- Prop, Vladimir, *Problemi komike i smeha*, Dnevnik i Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1984.
- Protić, Predrag, *Stvaralac i politika*, Nolit, Beograd, 1972.
- Putnik, Jovan, *Nužnosti i odstupanja*, Večernje novosti, Beograd, 13. april 1958.
- Putnik, Radomir, *Pola tuceta smeha*, Politika, Beograd, 29. februar 1988.
- Putnik, Radomir, *Vrline prevazilaze nedostatke*, Politika, Beograd, 16. decembar 1990.
- Putnik, Radomir, *Žudnja za vlašću*, Politika, Beograd, 25. juni 1991.
- Putnik, Radomir, *Po pravilima žanra*, Politika, Beograd, 19. april 1992.
- Radosavljević, Vladan, *Pravi Nušić*, Politika ekspres, Beograd, 17. februar 1988.
- Selenić, Slobodan, *Sinoćna premijera Narodnog pozorišta u Beogradu*, Borba, Beograd, 8. oktobar 1960.
- Selenić, Slobodan, *Predstava Miodraga Petrovića Čkalje*, Borba, Beograd, 2. novembar 1962.
- Selenić, Slobodan, *Ćepetak i plutokratija*, Borba, Beograd, 9. oktobar 1964.
- Selenić, Slobodan, *Hijerarhija*, Politika ekspres, Beograd, 18. oktobar 1974.
- Selenić, Slobodan, *Preobični Nušić*, Politika ekspres, Beograd, 27. mart 1977.
- Selenić, Slobodan, *Komična drama*, Politika ekspres, Beograd, 10. maj 1977.
- Stamenković, Vladimir, *Eksperimenti u Savremenom pozorištu*, NIN, Beograd, 15. oktobar 1961.
- Stamenković, Vladimir, *Beograd nekad i sad*, NIN, Beograd, 15. novembar 1970.
- Stamenković, Vladimir, *Nevolje s Nušićem*, NIN, Beograd, 4. januar 1987.
- Stamenković, Vladimir, *Nušić nekad i sad*, NIN, Beograd, 22. mart 1991.
- Stamenković, Vladimir, *Bura u čaši vode*, NIN, Beograd, 19. januar 1996.
- Stojadinović, Rajko, *Kragujevačko pozorište 1835-1951*, Kragujevac, Svetlost, 1975.
- Stojković, Borivoje S, *Istorija srpskog pozorišta od srednjeg veka do modernog doba*, (Drama i opera), MPUS, Beograd, 1979.
- Teofrast, *Karakter*, I. P. "Veselin Masleša", Sarajevo, 1975.
- Ujes, Alojz, *Organizacija scensko umetničkih delatnosti*, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd, 1981.
- Ujes, Alojz, *Sterija na sceni*, Sterijino pozorje, Novi Sad, 1982.

- Finci, Eli, *Branislav Nušić "Mister Dolar", prva premijera u Beogradskoj komediji*, Politika, Beograd, 23. oktobar 1954.
- Finci, Eli, *Gospoda ministarka*, Politika, Beograd, 22. maj 1955.
- Finci, Eli, *Ekperiment sa "Sumnjivim licem"*, Politika, Beograd, 13. novembar 1955.
- Finci, Eli, *Jedan tradicionalni Nušić*, Politika, Beograd, 28. novembar 1956.
- Finci, Eli, *Branislav Nušić "Vlast"*, Politika, Beograd, 9. februar 1958.
- Finci, Eli, *Branislav Nušić: "Gospoda ministarka"*, Politika, Beograd, 17. april 1958.
- Finci, Eli, *Bez jasne koncepcije*, Politika, Beograd, 2. novembar 1962.
- Finci, Eli, *Kirija*, Politika, Beograd, 2. april 1964.
- Finci, Eli, *Smeh u talasima*, Politika, Beograd, 10. oktobar 1964.
- Finci, Eli, *Nušić za decu*, Politika, Beograd, 19. oktobar 1964.
- Hristić, Jovan, *Pozorište, pozorište 1*, Prosveta, Beograd, 1977.
- Cvetković, Sava V., *Repertoar Narodnog pozorišta u Beogradu (1868-1965)*, MPUS, Beograd, 1966.
- Čolić-Biljanovski, Dragana, *Miodrag Petrović Čkalja*, MPUS, Beograd, 1995.
- Čolić-Biljanovski, Dragana, *Dela Branislava Nušića na beogradskim scenama*, MPUS, Beograd, 1998.
- Čolić-Biljanovski, Dragana, *Nušić pozorišni stvaralac dvadesetog veka*, Nušićevi dani, Dom kulture, Smederevo, 2000.

*Dragana Čolić Biljanovski*

## THE VERSATILITY OF BRANISLAV Đ. NUŠIĆ

### Summary

Branislav Nušić (1864-1938) is known primarily as an all-around sman of the theatre: playwright, director, theorist, producer, columnist, editor of theatre journals. The role he played in theatre organization is less well known, the fact, for instance, that his ideas provided the groundwork for the development of theatres in Yugoslavia, in the period from 1900 to 1929. This paper throws light on these aspects of his life and career. It provides a detailed account of his numerous activities, and lists all the government post he held in the areas of arts and education. It also emphasizes the fact that, among his other efforts to enhance the life of the theatre in his country, he served as the director (or helped found) National theatres in Belgrade, Novi Sad, Skoplje, and Montenegro.